

Tartu Hansa Rotary Klubis, 02.02.2015

Eetika ühiskonnas
ehk
eetilistest raamidest ühiskonnas ja
organisatsioonikäitumises

Andres Soosaar
Verbitas OÜ

2. veebruar ajaloos

- Küünlapäev – NB! Korralikus majapidamises pidi sellel päeval pool talvevaru veel alles olema;
- 1653 New Amsterdam (aastast 1665 nimetati linna New Yorgiks) sai linnaõigused;
- 1920 – Tartu rahu, selle tähistamisega seotud meeleavaldus 1988. aastal oli üks taasiseseisvumise verstapost;
- 2004 – Roger Federer tõusis meestennisistide edetabelis 1. kohale ;
- 2015 – Tartus anti käiku uus sild üle Emajõe.

Tartu Rotary klubi,
29. september 2006

Digitaalse terviseloo eetikast

Andres Soosaar
Tartu Ülikooli tervishoiu instituut

Sissejuhatus:

Eetiline/ebaeetiline eristus I

- Mitmeti mõisteta-av eristus;
- Moodsal ajal ei räägita ebaeetilistest inimestest, vaid ebaeetilistest tegudest;
- Mõne jaoks piisab teo hindamiseks JOKKist, teistele jääb sellest väheks;
- **Eetika on käitumise väärtuseline hindamine, väga üldiselt võttes vastab eetiline/ebaeetiline eristusele hea/halb eristus. NB! Kas mõtted on eetika objektiks?**

Sissejuhatus:

Eetiline/ebaeetiline eristus II

- Moraal/eetika on üks **sotsiaalse käitumise regulatsioon** (etikett–eetika–juura–raha), millel on kattuv osa teistega ning ka omad iseärasused;
- Seadustes fikseeritakse ühiskonna eetiline miinimum;
- Teo väärtuse hindamisel saab lähtuda **südametunnistusest** (emotsioonidest) ja/või **mõistuslikust kaalutlustest**;
- Teo eetilise hindamisel lähtutakse põhiliselt kas vastavusest mingitele normidele (nt piibli 10 käsku) või teo tagajärgedest (nt suur kasu sooritajale või ühiskonnale)

Moraal kui ühiskondlik regulatsioon

Thomas Hobbesi (1588-1679) arvates on moraalisüsteem väljapääs loodusseisundist ehk kõikide sõjast kõikide vastu. See näikse tulenevat inimese bioloogilisest loomusest. Sellest sõjast päästab inimesi ühiskondlik kokkulepe, mille osaks on moraalilepped ning kus inimestel tuleb paratamatult loobuda osast oma suveräänsusest.

Suured eetikateooriad **panustavad** inimkäitumise reguleerimise erinevatele võimalustele:

- Vooruse-eetikad käituja enda teatud omadustele;
- Kohuse-eetikad normide kaudu erinevatele käitumise vormidele ja viisidele;
- Tagajärje-eetikad tegude tagajärgedele.

RAAME seostatakse harilikult piiravate/suunavate normidega.

Moraal ja õigus

- Õigusliku regulatsiooni iseloomustab ühetaoline kehtimine teatud territooriumil olevate inimestele, sunniviisiline realiseerimine, loomise/muutmise avalik kollektiivne protseduur, regulatsiooni toimimise protseduur (kohtumenetlus);
- Moraali iseloomustab mitmekesisus alates üldinimlikest normidest kuni eri gruppide spetsiaalsete normideni.

Raamid vabaduseajastul?

- Piiritu (võimalikult suure) isikuvabaduse ülistajatele toimivad isiku käitumist reguleerivad normid (raamid) punase rätina;
- Postpostpost(n)modernistid näevad sotsiaalseid raame anakronismina;
- Inimese käitumist piiritlevad raamid on järjest enam sotsiaalset päritolu;
- Ühelt poolt on palju neid, kes näevad eetikat raamivana (ehk piirajana), teiselt poolt märgivad raamid piirijoont inimese individuaalse maailma ja sotsiaalse tegelikkuse vahel. Nt hiljuti Charlie Hebdogaga toimunu.

“Kohustus – vabadus” skaala

- Absoluutne vabadus on üksnes mõeldav, reaalses maailmas seda ei eksisteeri. Absoluutne kohustus likvideerib vabaduse. Seega tuleb ühiskondadel manööverdada äärmuste vahel.
- Vabadustega koos on inimesel ka kohustused. Kohustused on määratud ära kuuluvuse/sotsiaalse rolliga ning määravad ise inimeste hoiakuid ja toimimisviisi. Mõnedeks kuuluvusteks tuleb pingutusi teha ning sinna võetakse rituaalselt ja avalikult vastu, mis tähendab ka avalikke kohustusi.
- Vabadusi on enamasti ohjeldama pandud ühiskonna või selle mõjukate rühmade huvid.

ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon (10.12.1948)

#3 Igal inimesel on õigus elule, vabadusele ja isikupuutumatussele.

#29 1. Igal inimesel on kohustused ühiskonna ees, kus ainuüksi ongi võimalik tema isiksuse vaba ja täielik arenemine.

2. Oma õiguste ja vabaduste teostamisel peab iga inimene alluma vaid sellistele piiramistele, mis on seadusega kehtestatud ainsa eesmärgiga tagada teiste inimeste õiguste ja vabaduste tarvilik tunnustamine ja austamine ning moraalist, avalikust korrast ja üldise heaolu nõuetest kinnipidamine demokraatlikus ühiskonnas.

Sotsiaalne roll ja selle raamimise vajadus

- Wikipedia Eng: rolli võib määratleda mingi sotsiaalse positsiooni, sotsiaalse positsiooniga seotud käitumise või tüüpilise käitumisega.
- Organisatsiooni tegevuse määravad temas olevad rollid ning nende teostamise iseärasused.
- Ühelt poolt määratleb raamide tugevus organisatsiooni/ühiskonna garanteeritud võimekuse, teiselt poolt aga nende nõrkus institutsiooni paindlikkuse ja võime kohastumise eesmärgil muutuda.

Tegutsemise eesmärgi ja teo saaduse ning kasulikkuse skaala

- Kavatsused, teod, juhtumid ning areng on vaadeldavad nende eesmärgi ja tegeliku tulemuse kontekstis
- Tulemus võib olla oluline nii tegijale endale kui ühiskonnale, suhtumisest kasusse sõltub isiku suhtumine kasu vormivatesse raamidesse.

Ideoloogiad – raamide kujundajad

- Need on omavahel seotud, ideoloogia on ühiskonnas kehtestatud doktriin, mis sisaldab ka moraalselt komponenti. NLiidus oli kommunismiehitaja moraalikoodeks.
- Ideoloogias kasutavad põhjendamiseks filosoofide nõ suuri ja keskseid ideid. Nt Nietzsche üliinimese rakendamine natsistlikku ideoloogiasse
- Pärast kehtestamist ideoloogia ei vaja või isegi väldib põhjendamist, talle püütakse anda igavikuline dimensioon. ÜRO inimõiguste deklaratsioon ja turufundamentalism kipuvad olema moodsa globaalse ideoloogia alusdokumentideks.

Voorused – raamidesse suhtumise kujundajad

- Voorused on inimeste iseloomutäiused, sisseharjutatud käitumiskalduvused, mille tulemuseks on harjumuspärased teod. Voorusteks on peetud ausust, heasoovlikkust, õiglust, kohusetundlikkust, tänulikkust, vaprust, optimismi, ratsionaalsust, enesekontrolli, kannatlikkust, visadust, töökust, puhtust jt.
- Voorused näikse aitavat raamidega kohaneda

Kokkuvõte

- Sotsiaalse koosluse toimimiseks on mingid raamid vältimatud, sest loovad sotsiaalset organisatsiooni.
- Raamide kuju ja sisu määrab sotsiaalse koosluse kui terviku omadused ning tegutsemise ja kohastumise võimekuse.